

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΚΟΠΟΥ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΩΝ ΤΟΥ Γ. Ι. ΚΑΙΣΑΡΟΣ

Πολλά κατά καιρούς έχουν γραφῆ περι τοῦ σκοποῦ τῶν συγγραφεῶν τοῦ Γ. Ι. Καίσαρος, ἰδίᾳ περι τῶν βασικῶν καὶ σφριζομένων γνησίων ἔργων αὐτοῦ *Bellum Gallicum* καὶ *Bellum civile*. Κατ' ἀρχήν, πάντες συμφωνοῦν ὅτι τὸ θέμα τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Καίσαρος εἶναι ἡ ἔκθεσις τῶν πεπραγμένων του γενικώτερον (*res gestae*), εἴτε ταῦτα ἀφοροῦν εἰς τοὺς πολέμους του κατὰ τῶν Γαλατῶν, Γερμανῶν καὶ Βρεττανῶν, εἴτε εἰς τὴν *civilis dissensio*, ὡς αὐτὸς ὁ Καίσαρ ἀποκαλεῖ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον· εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δηλ. διακρίνεται ὁ προσωπικὸς τόνος τῆς ἱστορήσεως τῶν δύο πολέμων.

Οὕτω, ὁ Mommsen (RG III 615 κ.έ.) ἐξέφερε τὴν γνώμην ὅτι ἀπὸ πολιτικῆν σκοπιμότητα ἔγραψεν ὁ Καῖσαρ τοὺς δύο πολέμους¹· καὶ τὸν μὲν Γαλατικὸν πόλεμον, διὰ νὰ προβάλῃ τὰ προσωπικά του κατορθώματα εἰς τὴν Γαλατίαν, τὸν δὲ ἐμφύλιον, διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀπόφασίν του νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Πομπηίου καὶ τῆς Συγκλήτου, ἐπιρρίπτων τὴν εὐθύνην τῆς κηρύξεως αὐτοῦ εἰς ἐκεῖνον καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ παρασυσθεῖσαν Σύγκλητον. Τὰ αὐτὰ φρονεῖ καὶ ὁ Fr. Adcock², ἰδίᾳ περι τοῦ *Bellum civile*. Ὁ ἴδιος, ἐξ ἄλλου, παρατηρεῖ ὅτι εἰς τὰ ἔργα τοῦ Καίσαρος ὑπάρχει μὲν τὸ στοιχεῖον τῆς προπαγάνδας, πλὴν δὲν εἶναι τὸ κυρίαρχον καὶ τὸ ἐξαιρετικῶς σπουδαῖον³. Ὁ K. Barwick⁴ προσέτι παρατηρεῖ ὅτι κέντρον τῆς σκέψεως καὶ θελήσεως τοῦ Καίσαρος εἶναι ἡ Πολιτικῆ, τὰ δὲ ἔργα του BG καὶ BC εἶναι τὸ ὄργανον τῆς Πολιτικῆς του. Τέλος, ὁ U. Knoche ὑποστηρίζει ὅτι διὰ τῶν Ἀπομνημονευμάτων του ὁ Καῖσαρ ἤθελε νὰ στηρίξῃ τὸ κύρος καὶ τὴν δόξαν του ἔναντι τοῦ Πομπηίου⁵.

Μία ἄλλη ὁμάς ἐρευνητῶν ρίπτει τὸ βάρος ἐπὶ τῆς ἱστορικότητος τῶν ἔργων τοῦ Καίσαρος. Σχετικῶς, ὁ Fr. Beckmann⁶ φρονεῖ ὅτι ἡ βαρύτερη αὐτῶν πίπτει ὄχι ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ παράγοντος. Ταῦτα εἶναι ἔργον κατὰ βάσιν ἱστορικὸν μὲ ἀπώτερον σκοπὸν νὰ προκαλέσουν ὄχι μόνον εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὸν θαυμασμόν διὰ τὸν Καίσαρα καὶ τὰ κατορθώματά του.

Ἐκατέρα τῶν κυρίων τούτων γνωμῶν ἔχει ὀπωσδήποτε πολὺ τὸ ὀρθόν. Διότι, πράγματι, εἶναι φυσικόν, ἀρχηγὸς κόμματος, ὡς ὁ Καῖσαρ, νὰ θέσῃ εἰς τὴν ὑψηρσίαν τῆς ἐπικρατήσεως τῆς πολιτικῆς μερίδος του προσωπικὰ ἐπιτεύγματα καὶ νὰ καλύψῃ διὰ τῶν αὐτῶν ἔργων του σκοτεινὰς πτυχὰς τῆς ἀμέτρου φιλοδοξίας του· ὡς δὲ παρατηρεῖ ὁ Beckmann ἐν σελ. 179, ὅλοι οἱ μεγάλοι ἡγέται, οἱ ὅποιοι ἔχουν συναίσθησιν τῆς ἱστορικῆς σημασίας των, ἐπιζητοῦν διὰ τῶν ἀπομνημονευμάτων των νὰ ἀσκήσουν ἐπίδρασιν ὑπὲρ ἑαυτῶν ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης.

1) Πρβλ. καὶ ἐν RE Pauli - Wissowa 10, 2 1918, σελ. 260 κ.έ.

2) Caesar als Schriftsteller, Göttingen 1958, σελ. 7 κ.έ.

3) Αὐτόθι, σελ. 18.

4) Caesars Bellum civile, Berlin 1951, σελ. 7. κ.έ.

5) Caesars Commentarii, ihr Gegenstand und ihre Absicht, Gymnasium 58, σελ. 144 καὶ 150.

6) Geographie und Ethnographie in Caesars Bellum Gallicum, Darmstadt 1930, σελ. 177 κ.έ.

Μία άλλη άποψις όμως πρέπει να εξετασθῆ: ὄχι μόνον ἡ άποψις «ὁ Καῖσαρ ὡς άρχηγός κόμματος μέσα ἀπό τὰ Ἐπομνημονεύματά του», ἀλλά «ὁ Καῖσαρ ὡς κοσμοκράτωρ μέσα ἀπό τὰς πνευματικὰς ένασχολήσεις του γενικώτερον». Εἰς πᾶσαν πνευματικὴν ένασχολήσιν του, φρονοῦμεν, ἔβλεπεν ὁ Καῖσαρ τὴν ιδιότητα ἐκείνην, ἡ ὅποια θὰ ἠδύνατο νὰ στηρίξῃ τὸ κῦρός του εἰς πλατυτέραν κλίμακα ὡς κοσμοκράτορος: ἐνταῦθα δηλ. ἔχομεν πλατωνικὰς περὶ ἄρχοντος σκέψεις καὶ κινήτρα, ὅτι δηλ. μόνον ἰσχυρός νοῦς μὲ εὐρεῖαν πνευματικὴν προσωπικότητα δύναται νὰ σταθῆ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ἀνθρώπων ὡς ἀνώτατος ἄρχων μεγάλου κράτους, ὄχι μόνον μιᾶς μερίδος λαοῦ· καὶ ὡς τοιοῦτον κοσμοκράτορα ἔβλεπεν ἑαυτὸν εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν καὶ πράξιν του ὁ Καῖσαρ.

Δύο μεγάλα ἐπιχειρήματα προκύπτουν ἀπὸ τὸ πλάτος τῶν πνευματικῶν ένασχολησέων του καὶ ἀπὸ τὴν ποιότητα τῶν Ἐπομνημονευμάτων του. Ὁ Καῖσαρ δὲν ὑπῆρξεν μόνον Ἐπομνημονευματογράφος, ἀλλὰ εὐρεῖα πνευματικὴ προσωπικότης, ἀσχοληθεῖσα μὲ τὴν ποίησιν, τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν ἐπιστήμην ἀκόμη (πρβλ. ἀπολεσθέντα ἔργα του *Laudes Herculis, Iter, τὴν τραγωδίαν Oedipus*, πολυαριθμοὺς ρητορικοὺς λόγους², ἐπιστημονικὰ ἔργα, ὡς τὸ *De analogia ad M. Tull. Ciceronem, Libri II*, κλπ). Ὁ Καῖσαρ ἔβλεπεν ἑαυτὸν ὡς ἕνα δικτάτωρα, ὅπως ἄλλοτε ὁ ἀντίπαλός του Σύλλας, ἀλλά, ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος, ἕνα δικτάτωρα οὐχὶ ἀναγράφητον ὅπως ἐκεῖνος (*litteras nescire*). Ὁ Adcock, ὁμιλῶν περὶ τοῦ χρόνου συγγραφῆς τοῦ BC, παρατηρεῖ ὅτι τὰ τρία βιβλία τοῦ BC ἐγράφησαν, ὅταν ὁ Καῖσαρ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀποφασίσει νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν παραδεδομένην δημοκρασίαν διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως μιᾶς ἐλληνιστικοῦ τύπου Μοναρχίας³. Ἀντιθέτως, θὰ ἠθέλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οὐδέποτε ἔφυγεν ἀπὸ τὸ ὀπτικὸν πεδίου τοῦ Καίσαρος ὁ στόχος τῆς ἐγκαθιδρύσεως μιᾶς ἀπολύτου Μοναρχίας. Αὐτὸς ἦτο ὁ σκοπὸς ὄχι μόνον πάσης στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ἐπιτυχίας, ἀλλὰ καὶ πάσης πνευματικῆς δραστηριότητός του, εὐθύς ὡς τὸ πρῶτον διέπρεψεν εἰς τὰ Στρατιωτικὰ καὶ ἀνεμίγη εἰς τὴν Πολιτικὴν. Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆς τῆς σκέψεως ἔθεσε τὰ πάντα. Θὰ ἦτο πολὺ ὀλίγον, ἐξ ἄλλου, διὰ τὸν Καίσαρα νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ πνευματικαὶ ένασχολήσεις του εἶχον σκοπὸν νὰ ποικίλλουν τὴν ζωὴν του εἰς τὸ στρατόπεδον ἢ νὰ συγχρονισθοῦν πρὸς τὴν λογοτεχνικὴν μόδον τῆς ἐποχῆς, ὡς παρατηρεῖ ὁ Adcock.

Τὴν πνευματικὴν σοβαρότητα τοῦ Καίσαρος δεικνύει αὐτὴ ἡ ποιότης τῶν Ἐπομνημονευμάτων του. Ὁ Kikerow καὶ ὁ Hirtius μαρτυροῦν ὅτι, ἂν καὶ ταῦτα συνετέθησαν, διὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὕλικόν διὰ τὴν συγγραφὴν ἱστορίας παρὰ μεταγενεστέρων, ὅμως διὰ τὴν ποιότητά των ἀφήρσαν ἀπὸ τοὺς προτιθεμένους μίαν τοιαύτην δυνατότητα νὰ πράξουν τοῦτο (*praerepta, non praebita facultas scriptoribus videatur, Hirt. VIII Προοίμιον*).

Ἄλλὰ καὶ τὰς νίκας του ὁ Καῖσαρ δὲν ἐθεώρει ἀπλῶς προῖδν πολεμικῆς τεχνικῆς, ἀλλὰ ἐργασίαν πνευματικὴν ἔργον τοῦ πνεύματος ἐνόμιζε τὴν *ratio belli*, ὡς τὴν ἀποκαλεῖ, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ ἐν εἶδος διανοητικῆς ἀξιολογήσεως τῶν ἰδικῶν του πράξεων. Αὐτὴ ἡ τεχνικὴ τοῦ πολέμου ὡς προῖδν τῆς ἀκτινοβολίας καὶ νίκης τοῦ νοῦ-πνεύματος ὑπὲρ τὰς δυσκολίας καὶ τοῦ θριάμβου ὑπὲρ τὸν ἀντίπαλον ἀφίνεται νὰ τονισθῆ εἰς τὰ Ἐπομνημονεύματά του καὶ ἀποτελεῖ ἕνα τῶν μεγάλων στυλοβχτῶν τῆς *dignitas* του, ἡ ὅποια τὸν ἐπέβαλε εἰς τὰς

1) Πρβλ. Πλουτ. «Καῖσαρ» 2· Σουετων. «Ἰουλ.» 56, 7 καὶ Πλιν. ἐπιστ. V 3, 5.

2) Πρβλ. Cic. Lig. 30· *Fragmenta und Zeugnisse Kübler III, 135 κ.έ.*

3) Αὐτόθι, σελ. 8.

4) Αὐτόθι, σελ. 38.

συνειδήσεις τῶν ὀπαδῶν καὶ ὑπηκόων του ὡς ἄρχουσαν προσωπικότητα. Μὲ αὐτὴν τὴν πνευματικότητα, ἡ ὁποία προβάλλεται μέσα ἀπὸ τὰ ἔργα του, ἰδίᾳ τὰ Ἀπομνημονεύματά του, διενδικεῖ ὁ Καῖσαρ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος.

Εἰς τὴν ἀντικειμενικότητα καὶ σοβαρότητα, αἱ ὁποῖαι διακρίνουν τὰ Ἀπομνημονεύματά του, ἀντικατοπτρίζεται ἡ πνευματικὴ σοβαρότης καὶ αὐτοπειθαρχία τοῦ δημιουργοῦ. Τοῦτ' αὐτὸ δηλοῦν καὶ αἱ λογοτεχνικαὶ ἀρεταὶ τοῦ ἔργου του : ἡ *elegantia* καὶ *castitas* ἢ *pura* καὶ *illustris brevitās*.

Ἐὰν εἶναι ὀρθὴ ἡ γνώμη τοῦ Barwick ὅτι ὁ Καῖσαρ διὰ τῶν Ἀπομνημονευμάτων του ἀπηυθύνετο κυρίως εἰς τὰς τάξεις τῶν πεπαιδευμένων ἐν Ρώμῃ ἢ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰταλίᾳ, τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τοῦτο δὲν ἐγένετο χωρὶς σκοπιμότητα. Ἐὰν εἰς τὸν πολὺν ὄχλον ἐπεβάλλεται ὁ Καῖσαρ ὡς δικτάτωρ διὰ τῆς φήμης καὶ αἴγλης μιᾶς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς φυσιογνωμίας, εἰς τὰς ἀνωτέρας πνευματικῶς τάξεις, τῶν ὁποίων αἱ ἀξιώσεις θὰ ἦσαν μείζονες, ἔπριπε νὰ ἐπιβληθῇ διὰ τῆς πνευματικῆς ἐμβριθείας του, ὡς αὕτη προκύπτει μέσα ἀπὸ τὰ ἔργα του, καὶ νὰ καταστήσῃ πίστιν εἰς αὐτὰς ὅτι κυβερνῶνται ἀπὸ ἓνα ἀνώτερον νοῦν, δυνάμενον νὰ κατανοήσῃ τὸν τρόπον σκέψεως καὶ τῶν πλέον «ἀπαιτητικῶν» πνευματικῶν ὀπαδῶν καὶ ὑπηκόων του καὶ νὰ συντονίσῃ τὸν ἰδικόν του μὲ τὸν τρόπον σκέψεως ἐκείνων. Καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ πνευματικότης δεῖγμα ἰσχυροῦ καὶ καλλιεργημένου νοῦ, ὀλοκληροῦ καὶ καθιστᾶ ἐνσυνείδητον τὴν ὑπακοὴν τῶν μαζῶν — πνευματικῶς προηγμένων ἢ μὴ — εἰς τὸν ἄρχοντα, ἐγγυᾶται δὲ τὴν σταθερότητα καὶ διάρκειαν τῆς ἐξουσίας του ἐπ' αὐτῶν, ὅσον καὶ ἂν οἱ ἀνώμαλοι πολιτικοὶ καιροὶ μὲ τὰ ἐξημμένα πνεύματα διὰ τῆς δολοφονίας τοῦ Καίσαρος διέψευσαν τοῦτο.